

EN BON PUNT I EN HORA BONA:
PRESÈNCIA D'UN REFRANY A LA POESIA CATALANA
POPULAR DE LES ÈPOQUES MODERNA I CONTEMPORÀNIA

Helena ROVIRA I CERDÀ
Universitat de Barcelona

Joan MAHIQUES CLIMENT
Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Tal com veurem més endavant de manera detallada, diversos testimonis de nadales aplegats a Catalunya durant els segles XIX-XX són cantats amb el refrany *En bon punt i en hora bona*, a vegades amb alguna variant que no afecta ni el ritme ni el significat general de l'expressió. És ben difícil d'establir des del punt de vista cronològic l'origen d'aquesta tradició oral, si més no tal com ens ha arribat gràcies a l'infatigable treball d'alguns folkloristes des de la Renaixença ençà. De tota manera, no hi ha dubte que aquestes versions presenten un seguit de punts en comú amb altres adaptacions poètiques del mateix refrany documentades als segles XVI-XVII no només al Principat sinó també al País Valencià. Aquest lligam no es redueix només a l'ús del mateix recoble, sinó que s'estén, si més no en part, a l'esquema mètric i a la recreació de motius recurrents. L'objectiu del nostre estudi és oferir, per primera vegada, un panorama general que ens ajudi a trobar aquests elements comuns i així poder traçar les degudes connexions entre diferents composicions que insereixen el mateix refrany.

És evident que aquests testimonis es poden distingir clarament no només per les característiques formals i temàtiques, sinó també pels seus mitjans de transmissió. Per una banda, les fonts del segle XVI ens han arribat majoritàriament a través de plecs solts i compilacions impreses o manuscrites. Solen aprofitar el refrany, rere del qual podem suposar una cançó tradicional no documentada a l'època, però, d'acord amb les pràctiques literàries aleshores ben esteses, reelaboren aquests materials a manera de contrafactures poeticomusicals. Així mateix, aquestes fonts indiquen no poques vegades els seus autors, per exemple Joan Timoneda o Onofre Almudèver. Per altra banda, les versions dels segles XIX-XX són fruit de l'excursionisme orientat a la recerca etnogràfica i, com a tals,

pretenen posar per escrit les cançons tal com foren entonades per la veu del poble. Per tant, haurem de comparar obres que són diferents no només pel que fa a la cronologia sinó també en relació amb els procediments creatius i les vies de transmissió. Això no exclou que aquests textos s'inspirin, sens dubte, en un mateix refrany. A més, a jutjar per la notable regularitat mètrica de la major part de les versions, podrien haver estat cantades segons la mateixa melodia. Sigui com sigui, aquests testimonis formen part del mateix teixit de relacions intertextuals i literàries. Tot seguit farem un breu recorregut per les versions poètiques conegudes, començant per aquelles d'època contemporània i acabant per les que daten dels segles XVI-XVII. Al final d'aquest article, editarem algunes de les mostres que jutgem més rellevants, o bé pel seu interès o bé pel fet de ser poc accessibles o inèdites.

A causa de la seva diversitat i variabilitat, els testimonis d'època contemporània presenten una notable complexitat que es concreta en recurrents exemples de fragmentació i en nombroses relacions textuais amb altres cançons populars catalanes. Per això, abans d'entrar en matèria, exposarem de manera ordenada els aspectes que centraran la nostra atenció. En primer lloc examinarem la nadala *Alegria de sant Josep*, que és sens dubte la cançó on més freqüentment apareix el refrany que estudiem. Això no treu que aquesta nadala presenti en algunes de les seves versions una retronxa diferent o un text contaminat amb fragments de la cançó *Els tres pastorets*. Tot seguit analitzarem diverses versions del romanç *El moliner*, que en alguns casos també afegeix *En bon punt i en hora bona* o alguna altra seqüència textual clarament emparentada amb aquest refrany. De fet, una versió aplegada per Marià Aguiló refon *El moliner* i l'*Alegria de sant Josep* i, tal com veurem, l'estreta relació que existeix entre les dues cançons sembla remuntar al segle XVI, ja que una ensalada de Chacón insereix, amb aquest recoble, un fragment liricomusical sobre el tema del molí espiritual.

Així doncs, per als testimonis contemporanis, seguim una metodologia que es fonamenta en l'anàlisi de relacions intertextuals i processos de fragmentació, contaminació o refundició. En canvi, a l'hora de contextualitzar les peces cinccentistes, apel·larem sobretot a les pràctiques literàries i als mitjans de transmissió del segle XVI, fet que ens portarà a parlar de les contrafactures poeticomusicals i dels plecs poètics. Aquestes dues línies han estat desenvolupades, per exemple, als treballs aplegats per Romeu i Figueras (1974), que distingeix entre tradició folklòrica i tradició literària. Formarien part del primer grup les cançons difoses oralment per un col·lectiu que comparteix elements culturals afins; en canvi, obres personals escrites per poetes cultes haurien d'adscriure's al segon grup. Aquestes dues vies, tot i ser diferents, sovint entren en contacte i es relacionen. De fet, podem avançar que, tot i que els textos d'època moderna i contemporània formen dos blocs clarament diferenciats, presenten algunes característiques temàtiques i formals prou rellevants per pensar en un origen comú.

L'ALEGRIA DE SANT JOSEP

La major part dels testimonis dels segles XIX-XX que recullen el refrany *En bon punt i en hora bona* constitueixen diferents mostres d'una nadala generalment coneguda pel títol *Alegria de sant Josep*.¹ Entre les versions que segueixen el patró més estès, tot respectant d'inici a fi el seu fil argumental, hem de destacar la de Capmany (1980, núm. XCIII «Alegria de Sant Joseph») pel fet de ser una de les més extenses. Per això l'hem presa com a model per establir les seqüències narratives que figuren a la taula I. A la primera columna numerem i resumim cada una de les quatre parts, mentre que a la segona citem íntegrament, si exceptuem el refrany, la cançó aplegada per Capmany tot distribuint-la en cada un dels quatre apartats.

<i>Núm. de seqüència</i>	<i>Síntesi argumental</i>	<i>Versió publicada per Capmany (1980, núm. XCIII «Alegria de Sant Joseph»)</i>
I	Sant Josep i la Verge surten de Natzaret. No troben posada enlloc, i fan una barraca.	Sant Josep y la Mare de Déu / feien companyia bona: / partiren de Nazaret / dematinet a bon' hora. / [Refrany] / Arribaren a Betlem / que la nit ja n'era closa. / No troben posada enlloc, / que als hostals no hi volen pobres: / troben sols una cabana / coberta de joncs i boga. (10 v.)
II	Sant Josep va a buscar foc, i no en troba. Quan hi torna, com que ja ha nascut l'Infant, la Verge li demana que vagi a buscar la roba.	Sant Josep va a cercar foc: / va a cercar foc i no-n troba. / Mentres n'era a cercar foc / n'ha parit la seva esposa: / n'ha parit un infantó / que és com la llet i la rosa: / —Josep, veus-aquí les claus: / aneu's-en a buscar roba: / porteu-me la del meu llit, / que es roba de més estofa.— (10 v.)

1. L'ús conjunt de les paraules *punt* i *hora* no només és freqüent en català i en altres llengües sinó que també s'inscriu de manera ben particular en la tradició literària romànica, tal com indica Auferil (Ferrer, 1989: 267, núm. 169). Aquestes dues paraules apareixen també en algunes nades segons una formulació lleugerament diferent a la de l'*Alegria de sant Josep*. A la nadala iniciada «Maria tallava i cosia» (Llongueres, 1931: 136-137 «El rei Herodes») tenim el següent refrany: «*Alabat sia lo punt i l' hora / que lo Rei del cel és nat*». Les composicions que comencen «Els reis van molt promptement» (Llongueres, 1931: 180-182 «L'estrella piadosa») i «Esta nit del naxament» (Querol i Gavaldà, 1979: 25-26, núm. 22) tenen respectivament els següents recobles: «*Anem, anem tots en bon' hora*» i «*Sia norabona, mon company. / Bonas festas tingas de Nadal, / bonas festas tingam tots / i bon Cap d'Any!*». Per altra banda, hem registrat els següents refranys actuals a través del repertori de Parés i Puntas (1999): «A mala hora gos no lladra» (II.8); «Qui té una hora bona, no les té totes dolentes» (II.25); «Una hora de vida és bona» (II.28); «Bona nit i bona hora i bona mort quan sigui l' hora» (II.37); «Bona nit i bona hora i el sopar quan sigui l' hora» (II.38). Vegeu també les següents frases fetes aplegades per Espinal (2004: 513, 1024 i 1239): «Ésser un bon punt»; «A bona hora» / «Al punt» / «En mal punt»; «Bon dia i bona hora».

<i>Núm. de seqüència</i>	<i>Síntesi argumental</i>	<i>Versió publicada per Capmany (1980, núm. XCIII «Alegria de Sant Joseph»)</i>
III	Arriben tres pastors, cada un sonant un instrument diferent, quan encara no fa tres hores que ha nascut l'Infant.	Ja-n baixen tres pastorets / a dar-li l'enhonorabona. / La un sona-l violí, / l'altre sona la viola, / l'altre sona-ls cascabells / per fer-ne música bona. / La Verge ha tingut un noi / encara no fa tres hores. (8 v.)
IV	Sant Josep convida la Verge a ballar. Aquesta refusa la invitació, i qui finalment es posa a ballar és el seu espòs.	—Verge: si voleu ballar, / l'infant vos tindrè una estona. / —Balleu vós, l'espòs Josep; / balleu vós en hora bona.— / Josep se-n posa a ballar / ab jupeta y calça closa. / La Mare de Déu li diu: / —Josep, vos heu tornat jove. / —María, bé ho tinc de fer, / si es nat el rei de la gloria. / Vegeu si voleu venir: / ballarem una altra estona. / —Això no ho faré, Josep, / que no estic prou delitosa. (14 v.)

Taula I

Si descomptem el refrany en cap i la tornada de cada cobla, les versions més comunes solen tenir uns 36 v. aproximadament, encara que no manquen d'altres mostres que per la seva extensió es desmarquen d'aquesta tendència general, o bé perquè són molt més curtes i fragmentàries o bé perquè transmeten alguns afegits importants. A la taula II donem una llista de diversos testimonis que de manera total o parcial segueixen el patró que acabem d'esbossar. En cada cas, transcrivim el primer vers en rodona i el refrany en cursiva, tot afegint altres dades com l'extensió i, si s'escau, l'informant o la transcripció dels fragments afegits.²

<i>Edició</i>	<i>Inici en rodona. Refrany en cursiva</i>	<i>Seqüències</i>
Capmany (1980, núm. XCIII «Alegria de Sant Joseph»)	Sant Josep y la Mare de Déu. ll <i>Ara bon punt, / ara bon punt; / ara bon'hora, / ara bon punt.</i>	I+II+III+IV (42 v. en total)

2. A banda de totes les edicions d'aquesta nadala que anirem citant al llarg d'aquestes pàgines, Amades (1951: 215, núm. 987) n'indica d'altres, algunes d'elles en format fascicle o full volant. Aquesta mateixa cançó fou copiada pel pare Anton Serra i Planas (1808-1875) al ms. 2802 de la Biblioteca de Catalunya segons una versió bastant particular que transcriurem al final d'aquest article.

<i>Edició</i>	<i>Inici en rodona. Refrany en cursiva</i>	<i>Seqüències</i>
Milà i Fontanals (1853: 129-130, núm. 28 «Contento de S. José»; 1882: 4-5, núm. 7 «Contento de san José»). Bohigas (1983: 10-11, núm. 2 «Joia de sant Josep») es basa en aquest testimoni, recollit al Penedès.	Sant Josep y la Mare de Deu. <i>Ara bon punt, / ara bon hora, / Reyna del cel, / emperadora, / Mare de Deu, / Nostra Senyora.</i>	I+II+III+IV (36 v. en total)
Briz (1871: 231-236 «Alegria de san Joseph»)	Sant Joseph y la Mare de Dèu. <i>Ara bon punt, / ara bon' hora / regna del cel, / emperadora.</i>	I+II+III+IV (36 v. en total)
Guasch (1910: II, núm. LII «Alegria de Sant Joseph»). Versió aplegada per Josep Mas i Casanovas	Mare Verge y Sant Josep. <i>Ay que bon punt! / Ay que bona hora! / Reyna del Cel, / Emperadora: / de tot lo mon / siau Senyora.</i>	I+II+III+IV (32 v. en total)
Amades (1951: 214-215, núm. 987 «Bella companyia»). Cantaire: Antònia Camps.	Mare Verge i sant Josep. <i>Ai que bon punt / ai que bona hora, / reina del cel, emperadora, / de tot lo món / sigueu senyora.</i>	I+II+III+IV (37 v. en total)
Barberà / Bohigas (1929: 171-172, núm. 37 «Alegria de sant Josep»). Cantaire: Teresa Bosch «Tiana», a Prenyanosa.	Sant Josep i la Mare de Déu. <i>Tan de bon punt, / a la bona hora, / Reina del cel / i Emperadora.</i>	I (10 v. en total)

<i>Edició</i>	<i>Inici en rodona. Refrany en cursiva</i>	<i>Seqüències</i>
Amades (2004: 303-304, núm. 9 «Nadaleta»). Cantaire: Maria Castanyer, a Esplugues de Llobregat.	Verge, si en voleu venir. <i> Ara bon punt, / ara bona hora, / Jesús és nat, / el rei de la glòria.</i>	IV +III+I (6+2+4 v.)
Tomàs (2009: 195, núm. 51 «Cançó de Nadal»). Cantaire: Ramona Parés, a la Casa de Caritat de Barcelona.	Sant Josep i la Mare de Déu. <i> Ara bon punt, / ara bona hora, / Jesús és nat, / el rei de la glòria.</i>	I+II+III (4+2+6 v.)
Barberà / Bohigas (1929: 151, núm. 9 «Alegria de sant Josep»). Cantaire: Dolors Arrufat, a Cervera.	Sant Josep va a buscar foc. <i> Ara bon punt, / ara bon punt, / ara bona hora, / ara bon punt.</i>	II (4 v. en total)
Bladé Desumvila (2006: 253-254) l'escoltà de viva veu a un pagès de Ribera d'Ebre anomenat Josep Maria de Timoteu. Deven una harmonització d'aquesta mateixa versió a Querol i Gavaldà (1972: 20-21), el qual indica que es tracta d'una nadala popular tortosina.	Sant Josep va a buscar foc. <i> Sense refrany.</i>	II+III, amb un afegit (4+4+4 v.). Afegit: «Tots els peixos de la mar / ja se'n posen a ballar, / llevat d'un de petitet / que en sabia més que cap». Són diverses les adaptacions d'aquesta cobla, amb més o menys variants. Vegeu, per exemple, Amades (1949: 137-140 «Les bèsties al naixement») i sobretot Sanchis Guarnier (1960: 70 «Maria anava partera»).

<i>Edició</i>	<i>Inici en rodona. Refrany en cursiva</i>	<i>Seqüències</i>
Barberà / Bohigas (1996: 69-70, núm. 47 «Sant Josep va a buscar foc»). Cantaire: Maria Torra, a Sant Llorenç Savall.	Sant Josep va a buscar foc. <i>Sense refrany.</i>	II, amb un afegit (10+18 v.). Els versos afegits són els d'una nadala aplegada, entre d'altres, per Jaquetti (1997: 82-83, núm. 17 «Si n'eren tres pastorets») i Amades (1951: 239, núm. 1030 «Els tres pastorets»).
Barberà / Bohigas (1929: 152, núm. 10 «Alegria de sant Josep»). Cantaire: Dolors Arrufat, a Cervera.	Si n'eren tres pastorets. <i>Dos refranys: «Sona, minyó, que el minyó sona, / sona minyó»; «Ara bon punt, / ara bon hora, / Jesús és nat, / rei de la Glòria».</i>	III+IV (4+4 v.)
Jaquetti d'Aoust (2002: 208-209, núm. 2 «Sant Josep va a buscar foc»). Cantaire: Maria Artigues, a l'Escala.	Sant Josep va a buscar foc. <i>I ara bon punt, / i ara bona hora, / Reina del cel / i emperadora, / la ball ball.</i>	II, amb un afegit (4+2 v.). Afegit: «'xis cantaven Josep i Maria / la nit santa de Nadal».
Geis (1930: 3-4). Cançó recollida a la Garrotxa.	Sant Josep i la Mare de Déu. <i>Ara bon punt, / ara bona hora, / Jesús és nat, / Rei de la glòria.</i>	I+II+IV, amb una cobla afegida (12+4+8+4 v.). Afegit: «Allavors agafa el Noi / i mil carícies li dóna: / sobre tot li dóna el cor, / el cor i l'ànima tota».
Verdaguer (2002: 81, núm. 40 «L'alegria de sant Josep»). Aquest testimoni, aplegat a Prats de Molló, es troba copiat al ms. 1463/25 de la Biblioteca de Catalunya.	Si se'n van dos a Betlem. <i>Sona, minyó, minyonet, sona.</i>	Un afegit inicial, seguit de II+III+IV (4+2+8+8 v.). Afegit: «Si se'n van dos a Betlem, / Josep i la sua esposa, / los portals foren tancats / i los dos quedaren fora». Un passatge similar és freqüent a les versions catalanes d' <i>El moliner</i> , que citarem a l'apartat següent.

Com podem observar, molts testimonis presenten aquesta nadala de manera fragmentària. Entre aquests darrers casos, destaca sobretot una branca que tendeix a transmetre únicament la seqüència II, de vegades afegint alguns versos i configurant d'aquesta manera una trama narrativa distinta. De més a més, no totes les versions transmeten el refrany que estem estudiant, ja que algunes composicions que segueixen fil per randa la lletra d'alguns passatges de l'*Alegria de sant Josep* presenten, en canvi, una altra retronxa. Així, per exemple, hi ha una cançó aplegada a Pineda de Mar per Llorens de Serra (1931: 243, núm. 188 «Galandin, galandó») que, a pesar de reiterar en bona mesura la seqüència II, reproduïx una altra retronxa.³ A banda d'aquest cas, també hem de referir-nos a altres cançons que, tot i ser diferents de la que ara ens ocupa, presenten relacions intertextuals que de cap manera poden ser casuals. De manera particular pensem en *Els tres pastorets*, que, segons indica Amades (1951: 239, núm. 1030), no presenta en les seves nombroses versions tantes variants a la lletra com a la melodia. Doncs bé, si més no tal com ens ha arribat en diversos testimonis, alguns dels passatges d'aquesta nadala s'han de relacionar intertextualment amb les seqüències III i IV de l'*Alegria de sant Josep*.⁴

LA PECADORA I EL MOLINER

Als paràgrafs anteriors hem vist com l'*Alegria de sant Josep* compta amb algunes versions que intregren passatges d'*Els tres pastorets*. Aquest mateix procediment el podem trobar en altres cançons del mateix gènere que reprenen igualment el refrany *En bon punt i en hora bona*. És el cas de diverses versions, totes elles circumscrites al Principat, d'un romanç popular que nosaltres anomenarem pel títol *El moliner*. Devem a Milà i Fontanals (1882: 21-22, núm. 19 «El alma arrepentida») el testimoni més antic que coneixem amb aquest recoble:

Yo m'en llevo matinet, | matinet a la bon'hora
 (Regna del cel | Emperadora,
 En tan bon punt | en tan bon'hora).
 Carrego'ls pecats al coll | y a Betlem m'en ané sola;
 Yo trobo'ls portals tencats | soleta m'en quedo fora,

3. «Sant Josep va a buscar foc, / va a buscar foc / i no en troba enlloc. / Josep quan n'ha arribat, / troba el fill que era nat. / Josep cantava, / Josep ballava, / aquella cançó, / galandin, galandó, / per alegrar / son fillentó». Aquesta mateixa nadala fou publicada per Romeu i Figueras (1974: 37) i també, amb alguns canvis i sense indicar la font, per Amades (1949: 98-99 «Josep va a cercar foc»).

4. Aquests paral·lelismes textuais els hem trobat en diverses mostres que reiteren la tornada «*I ai, que més ai, / Ditxosa [o bé: Sortosa] la nit de Nadal*». Vegeu, concretament, Jaquetti (1997: 82-83, núm. 17 «Si n'eren tres pastorets»), Tomàs / Bonell (2011: 104, núm. 76 «Cançó de Nadal») i Llongueres (1931: 115-117 «Els tres pastorets»). Molt més lleus són les relacions d'intertextualitat que trobem a Tomàs (1929: 269, núm. 41 «El pastor i la mare de Déu»). A diferència de les versions precedents, d'altres, com la que estableix Jaquetti (2001: 308, núm. 225 «Tres pastorets»), no presenten cap lligam amb les seqüències III i IV de l'*Alegria de sant Josep*.

Y en miro de sa y de allá | veig un cobertet de bova,
 Que devant n'hi ha un vellet | detras n'hi ha una senyora;
 Lo vellet se'n diu Josep, | Maria la seva esposa,
 Y entre mitx de ells dos[ets] | un infant com una rosa.
 «Deu la guard, la bona gent.» | «¿Que busqueu, la bona dona?»
 «Hi buscave un moliné | que mol be de tota cosa,
 Que m'en molgue els meus pecats | yo que son tan pecadora.»
 «Tornareu per dijous sant, | dijous sant a la bon'hora,
 Que'l meu fill estarà en creu | que os fara farina bona.
 La creu ne serà'l rodet | y la corona la mola,
 Y l'aigua que baixará | la seva sanch preciosa.»

Aquest romanç s'inscriu en una tradició al·legòrica del molí místic, ben estudiada per Llompart (1969) en el context català i, més específicament, baleàric.⁵ Tal com indica aquest erudit, els testimonis del Principat i de Menorca es caracteritzen pel fet d'incorporar una introducció sobre el naixement de Crist. És a Catalunya on més es desenvolupa aquesta línia, absent en gairebé totes les fonts circumscrites a l'illa de Mallorca. Les versions catalanes presenten generalment una dona pecadora que es dirigeix cap a Betlem i, a través de la imatge del molí que triturarà els pecats, demana on pot trobar el perdó de les seves culpes. La pecadora manté un diàleg que obre pas al tema del perdó dels pecats, el molí místic i la Passió. Deixat de banda el romanç aplegat per Milà i Fontanals que hem transcrit amunt, hem localitzat tres exemples més que reprenen l'expressió *En bon punt i en hora bona* o un altre recoble clarament emparentat amb aquest. Citem tot seguit els seus inicis, tot assignant a cada cas una sigla alfanumèrica:

<i>M</i> ¹	<i>M</i> ²	<i>M</i> ³
Matinet m'en llevo jo, matinet a la bona hora; <i>En bon punt y en bon'hora,</i> <i>¡Ay, en bon punt!</i> (Aguiló, 1888: 366)	Con ne foren a Betlem ja fou hora colgadora, i els portals en són tancats i els tancadors ja són fora. <i>Ara bon punt</i> <i>i l'hora bona,</i> <i>reina del cel</i> <i>i emperadora.</i> (Tomàs / Millet, 2010: 85, núm. 62, cantada per Carme Viadé a Santa Llogaia)	No ploreu, els meus infants, Per Pasca us faré una mona; Serà de pinyons pelats i algunes coses molt bones. <i>Reina del cel,</i> <i>Emperadora,</i> <i>Reina del cel.</i> (Tomàs / Millet, 2010: 81-82, núm. 58 «El moliner», cantada per Manuel Saurí a Alfar)

5. Llompart (1969: 267-272) transcriu diverses versions de Catalunya i de les Illes Balears, a les quals poden afegir-se les mallorquines publicades posteriorment per Ginard Bauçà (1975: 451-452, núms. 138-140 «No sabríeu un molí»). Encara que generalment *El moliner* no introdueix cap retronxa, alguns testimonis reprenen el refrany *En bon punt i en hora bona*, i tampoc manquen d'altres versions amb altres recobles diferents. Així, per exemple, el text de Tomàs (1928: 338, núm. 55 «El diví moliner») té el següent refrany: «*Ve de dalt, l que ve de dalt l'ànima bona, l ve de dalt*».

Per bé que M^3 no transmet el refrany segons la formulació que estem estudiant, les expressions *Reina del cel* i *Emperadora* ens permeten relacionar-lo amb la resta dels testimonis que comparem. D'aquestes tres cançons, M^2 i M^3 foren aplegades a l'Alt Empordà en l'any 1927. En canvi, M^1 és la transcripció d'un text manuscrit que es trobava entre els papers pertanyents a Marià Aguiló. Aquesta versió, que editarem de nou en aquest article, és la més extensa de totes les que hem localitzat i podem considerar-la com una refundició d'*El moliner* i l'*Alegria de sant Josep*, perquè, de fet, no manca cap dels passatges significatius d'ambdues peces. En aquesta mateixa línia, encara que d'una manera menys intensa, moltes de les versions d'*El moliner* representen, en els versos anteriors al diàleg de la pecadora, l'escena del Pessebre segons uns girs verbals que s'han de relacionar intertextualment amb l'*Alegria de sant Josep*: es reitera no només la idea de la cabana o el cobertet fets de joncs i boga sinó també —i sobretot— l'apel·latiu d'un infant com una rosa referit a Jesús.⁶

De gran interès és constatar que la vinculació del motiu del molí místic amb la cançó de nadal i més concretament amb el refrany *En bon punt i en hora bona* remunta a mitjan segle XVI. La prova la tenim en una composició de Chacón titulada *El molino* a les *Ensaladas* de Mateu Fletxa el Vell publicades el 1581 a Praga per l'impressor Jorge Negrino. Tot i que aquesta peça, iniciada «Manso el molino, amigo, / manso el molino», fou composta a sis veus, actualment només es coneixen quatre particelles de les sis que deurién haver-se estampat el 1581. Com a forma literària, l'ensalada destaca pel fet d'inserir passatges de composicions precedents, suposem que ben conegudes a l'època i als ambients on circulava aquest gènere. *El molino* desenvolupa l'al·legoria de Crist com a moliner que moldrà els nostres pecats. L'interès de l'ensalada de Chacón rau en el fet que cita dues cobles catalanes, una de les quals és de fet el refrany que ara estem estudiant:

—Deu vos salve'l moliner.
 —Bé siau venguda, madona.
 —Así us porte un sach de blat,
 ay! feune farina bona.

En bon punt y en bon ora,
 En bon ora i en bon punt,
 En bon·hora i en bon punt
 En bon punt i en bon·hora. (Llompert, 1969: 257)

Diverses dades ens permeten vincular la figura de Chacón a la de Mateu Fletxa i fan més plausible la hipòtesi de Josep Romeu, que no descarta la possibilitat que *El molino* fos una ensalada composta per a la capella del duc de Calàbria.⁷ Aquest testimoni s'ha de

6. És el cas de la versió de Milà i Fontanals i M^2 . A banda d'aquests dos exemples, vegeu igualment Amades (1951: 116, núm. 427 «El moliner»), Anglès (1920: 83-85 «El Nadal del pecador»), Briz (1877: 232-233 «Altre divíno»), Guasch (1910: II, núm. LXIX «Lo moliner»), Llongueres (1928: 77-87 «El moliner» i «El moliner (variant)'), Llorens de Serra (1931: 193-194 «El Moliner. Divíno») i Tomàs / Amades (2002: 141-142, núm. 141 «El molinet»).

7. S'han documentat, per una banda, un organista anomenat Chacón a la catedral de Córdoba entre 1531 i 1545 i, per altra banda, un tal Matías Chacón que fou mestre de la capella de la catedral de

relacionar amb d'altres de la mateixa època que, en el seu conjunt, constitueixen les mostres més antigues del refrany que estem estudiant. Tot seguit presentarem, en el mateix context valencià, l'obra de Joan Timoneda i Onofre Almudèver. El primer autor, ben conegut, destaca per la seva habilitat en glossar refranys i compondre contrafactures de cançons preexistents. El cas d'Almudèver, menys conegut, comparteix el mateix context valencià que Timoneda i segueix els mateixos procediments compositius. Curiosament, les obres de què parlarem tot seguit s'han transmès per via impresa, sobretot a través de plecs poètics.

AL TO DE *EN BON PUNT I EN HORA BONA*:
QUATRE VERSIONS IMPRESSES MÉS UNA MANUSCRITA

Comença amb el vers «Hui és nat lo redemptor» una poesia de Timoneda publicada per Marià Aguiló (1873-1900, f. [55^{r-v}]) sense indicar explícitament la font. De tota manera, no hi ha dubte que partia de l'edició conservada al volum [Esp. 98 8°] de la Biblioteca de Catalunya, que més endavant descriurem tot assignant-li la sigla A. Deixat de banda el facsímil de Bleuca (1976: 193-196, núm. 24), totes les edicions d'aquesta nada-la fins ara publicades parteixen del text establert per Aguiló, que, tot i ser molt fidel al testimoni base, presenta una petita variant al v. 27.⁸ Per això ens ha semblat oportú afegir al final del nostre article una nova transcripció feta a partir del plec cincentista.

La rúbrica que precedeix «Hui és nat lo redemptor» indica que es tracta d'una nada-la que té per títol precisament el refrany que ara ens ocupa, *En bon punt i en hora bona*. Ens hauríem de preguntar, doncs, si el poema de Timoneda és la versió a partir de la qual s'inspiren els altres autors, que la reprenen a manera de *contrafacta*, o si en realitat constitueix una contrafactura més que adapta, com la resta dels testimonis cincentistes que estudiarem, una o diverses cançons populars preexistents. Nosaltres creiem més plausible aquesta segona possibilitat, sobretot perquè el passatge d'*El molino* de Chacón té unes característiques que no semblen inspirar-se en la peça de Timoneda. De més a més, si aquesta

Sigüenza des de 1538 fins a la seva mort el 1568. S'ha discutit si aquestes dues figures són en realitat la mateixa persona. Deixant de banda si l'organista de la seu de Córdoba fou o no l'autor d'*El molino*, a nosaltres ens sembla indubtable que aquest s'ha d'identificar amb l'esmentat mestre de la capella, que de fet rellevà en el càrrec Mateu Fletxa quan aquest abandonà Sigüenza i es dirigí a la ciutat del Túria per servir el duc de Calàbria, Ferran d'Aragó, aleshores virrei de València. Sobre el gènere de l'ensalada, la figura de Mateu Fletxa el Vell i la seva relació amb la biografia i l'obra de Chacón, remetem a Iglesias (1996: 257), Jambou (1983: 278-279), Llombart (1969: 257-258) i Romeu i Figueras (1999: 17-107 «Mateu Fletxa el Vell, la cort literariomusical del duc de Calàbria i el cançoner dit d'Uppsala»). D'aquest darrer estudi, vegeu especialment les p. 49-50.

8. Romeu i Figueras (1999: 49-50, nota 42) indica que la seva edició parteix d'una còpia manuscrita del mateix Aguiló en poder del senyor Josep M. Casacuberta. Remetem a Romeu i Figueras (1949: 173-175, núm. V), Sanchis Guarner (1960: 25-26) i Fuster (Timoneda, 1973: 140-141). Posteriorment, el mateix poema ha estat publicat per Murgades (1985: 152-153) i Verger (1983: 318-319).

ensalada fou composta per a la capella del duc de Calàbria, ens hauríem de plantejar com una opció altament probable que també fos anterior a «Hui és nat lo redemptor».

Tal com es pot comprovar a l'edició que afegim al final d'aquest article, la rúbrica del poema d'Onofre Almudèver, «Puix lo Fill de Déu és nat», indica clarament que es canta al to d'una melodia preexistent, si més no a l'únic testimoni que coneixem, un plec solt del volum [I L 1402] de la Biblioteca Comunale Augusta de Perugia que descriurem sota la sigla *B*. A diferència de la peça de Timoneda, la d'Almudèver té un refrany en cap i, de més a més, la Nativitat és només un pretext inicial per a desenvolupar una lloança i súplica adreçada a la Mare de Déu. Ambdues obres s'inscriuen a dins de la mateixa tendència, focalitzada sobretot a glossar i adaptar melodies i versos preexistents. Aquest corrent va trobar en la impremta un dels mitjans de difusió més idonis, tot i que, com veurem més endavant, aquesta mena de pràctiques no és aliena, ni molt menys, a la tradició manuscrita.

A Barcelona també es van publicar dues composicions en castellà, les quals, segons indiquen les rúbriques respectives, s'inspiren en la mateixa melodia. Això demostra que el refrany ara estudiat era conegut no només al País Valencià sinó també al Principat. Una de les obres castellanes s'ha transmès en un plec imprès per Hubert Gotard el 1589, mentre que l'altra fou estampada dos anys més tard per la vídua d'aquest mateix impressor al *Cancionero de Nuestra Señora*. Per a les descripcions d'aquestes dues fonts, remetem a les sigles *C* i *D* de la darrera part d'aquest article. Forma part de *D* el poema iniciat «Que no es no, que ya no es nada», que contrafà la melodia d'*En bon punt i en hora bona* sense glossar aquest refrany. De més a més, reprèn encara el gènere de la nadala, però d'una manera ben particular, ja que focalitza aquest motiu en la figura de Lluçifer vençut amb el naixement de Jesús i sobretot en l'anunci del descens de Crist als inferns. Aquesta línia argumental, a penes insinuada per Almudèver, és absent en les altres versions que coneixem. L'altre poema castellà se centra en l'assumpció de la Mare de Déu, segons un esquema de rimes ben diferent del que trobem en gairebé tots els casos. Fixem-nos, si no, en la mètrica de les quatre composicions:

«Hui és nat lo redemptor»	«Puix lo Fill de Déu és nat»	«Vos subáis, Virgen señora»	«Que no es no, que ya no es nada»
7x 7a 7x 7a [7a] 7x 7a 7x 7a [7a]	[7x 7a 7a] 7x 7a 7x 7a [7a] 7x 7a 7x 7a [7a]	[8a 8a] 8b 8b 8b 8a [8a] 8c 8c 8c 8a [8a]	[8a 9a] 8x 8a 8x 8a [8a] 8x 8a 8x 8a [8a]

Com es pot observar, indiquem entre claudàtors el refrany en cap (que només manca a la poesia de Timoneda) i el vers de tornada de cada cobla. A continuació indiquem la mètrica de dues estrofes, de manera que es pugui establir fàcilment la correlació de rimes entre cobla i cobla. Generalment, la setena síl·laba de cada vers és la darrera tònica que en determina el còmput sil·làbic. Aquest esquema mètric es correspon en el català al vers heptasíl·lab i en el castellà, a l'octosíl·lab. De vegades amb variants i en un cas en traducció castellana, la tornada que rubrica cada cobla es correspon a l'expressió *En bon punt i en hora bona* amb l'única excepció de «Que no es no, que ya no es nada».

Els exemples que acabem de comentar es poden distingir no només segons les seves coordenades geogràfiques —València o Barcelona—, sinó també per la cronologia, la llengua d'ús i les característiques literàries. Salvant les diferències que ja hem indicat, les obres de Timoneda i Almodèver són nades escrites en català que d'una manera o d'altra reelaboren els tòpics propis del gènere en qüestió. Datan de mitjan segle XVI i presenten uns trets estilístics i temàtics comuns que podrien portar-nos a considerar-les com variacions d'un mateix motiu poeticomusical. Per altra banda, les altres dues composicions, impreses a Barcelona a les acaballes del Cinccents, estan escrites en castellà i les considerem de qualitat inferior a les respectives nades valencianes, perquè aquestes darreres tenen una agilitat discursiva i un to popular més ben aconseguits.

Galceran Durall (*doc.* 1539-1594) comparteix el mateix context barceloní on sorgiren les dues peces castellanques que acabem de comentar. Devem a aquest poeta una composició fins ara inèdita que reprèn el refrany i la melodia d'*En bon punt i en hora bona*, tot i que ho fa en clau profana, ja que reitera els tòpics —ben vigents a la tradició literària coetània— de l'enamorat desdenyat per la dama. El poema comença amb el vers «No sé que serà de mi», i el coneixem a través d'una còpia autògrafa al ms. 1723 de la Biblioteca de Catalunya, que descriurem sota la sigla *E*. També segueix l'esquema mètric descrit, per exemple, a la nadala de Timoneda, però s'hi allunya pel fet d'incorporar algunes rimes assonants i algunes quartetes amb versos senars rimats. Remetem, en tot cas, a l'edició que afegim al final d'aquest article.

Les diferents reelaboracions del segle XVI que acabem d'examinar fan ús d'alguns dels procediments retòrics més comuns a la literatura de l'època. Ens referim a la pràctica de la contrafactura poeticomusical, que sovint parteix de la lírica tradicional. Si cada una de les versions analitzades presenta des del punt de vista temàtic o estilístic alguns trets que ens permeten distingir-les, des del punt de vista mètric destaca clarament la tendència a mantenir una successió de quartetes més un vers de tornada per a cada una d'aquelles. Tot plegat constitueix una prova de la pervivència del refrany *En bon punt i en hora bona* i, sobretot, de la melodia que podem suposar rere d'un esquema mètric tan estable.

CONCLUSIÓ

Des del punt de vista cronològic, el refrany *En bon punt i en hora bona* comença a documentar-se a mitjan segle XVI i arriba fins a l'actualitat. És cert que la major part dels testimonis que fins ara hem adduït s'han de situar entre els anys 1550-1591 i 1853-1931. De tota manera, la tendència generalitzada a vehicular aquest recoble en el cos d'algunes nades segons uns esquemes mètrics molt similars —sobretot la quarteta seguida de la retronxa— podria indicar que, a pesar de la diversitat dels textos ressenyats, aquests haurien presentat un ventall de melodies més restringit i estable. De fet, no podem descartar que les versions cinccentistes estudiades reprenguen el refrany *En bon punt i en hora bona* inspirant-se en la mateixa tonada, ja que l'apropiació i imitació de tonades populars era una pràctica ben estesa entre els autors cultes de l'època moderna.

És cert que no tenim una prova concloent que ens permeti confirmar aquest fet, ja que l'única versió de l'època que va acompanyada de notació musical és el fragment inserit en *El molino* de Chacón, una ensalada impresa en 1581 que reprèn l'allegoria del molí místic. Un romanç popular sobre el mateix motiu presenta algunes versions, aplegades als segles XIX-XX, amb el recoble *En bon punt i en hora bona*. La comparació entre diverses cançons populars, com *El moliner*, l'*Alegria de sant Josep* i *Els tres pastorets*, també ens ha permès trobar algunes relacions intertextuals que mostren la gran complexitat del teixit cultural que integra la nostra lírica popular. En efecte, la transmissió oral d'aquests textos està marcada per la gran variabilitat i ductilitat de les seves formes, que sovint tendeixen a l'adaptació o refundició.

El recoble que estem estudiant era ben conegut al segle XVI, ja que fou reprès indistintament al País Valencià i al Principat. I si tenim poques notícies sobre la presència d'aquest refrany als segles XVII-XVIII, ben probablement és perquè una bona part dels fons bibliogràfics catalans d'aquest període encara dormen en els prestatges de moltes biblioteques, pendents d'una catalogació minuciosa i sistemàtica.⁹ Gràcies als treballs que Vicent Josep Escartí ha dedicat a la figura del pare Pere Esteve i Puig (1582-1658), sí que coneixem un testimoni valencià siscentista, que comença de la següent manera:¹⁰

*En bon punt i en bona hora,
que ja és hora, que ja és hora
de trencar la lladriola!*

Preguem tots devotament
a Jesús omnipotent
nos guarde de mala gent
i nos porte a salvament.
Preguem la Verge pura
ab gran goig i alegria.
Ella que és la llum del dia
sia nostra guarda i ajuda
contra la gent perra mora;
i ara és hora, etc. (Esteve i Puig, 2005: 64, núm. 5)

Tal com indica Escartí, l'autor d'aquesta cançó «arribà a ser comissari de la Santa

9. Tot remetent a Amades (1947), Romeu i Figueras (1949: 175) afirma que el refrany *En bon punt i en hora bona* és esmentat sovint en romanços dels segles XVIII i XIX. Aquesta informació és reiterada gairebé literalment per Sanchis Guarner (1960: 26). El cas és que nosaltres hem consultat i revisat l'esmentat treball d'Amades —una llista bibliogràfica de vint-i-cinc pàgines sense cap mena de comentari— i, sorprenentment, no hem trobat enlloc cap referència explícita al recoble que estem estudiant.

10. Remetem als estudis d'Escartí (2006; 2007; 2009) i a la seva edició d'Esteve i Puig (2005), que per al poema que ara ens ocupa pren com a base el text imprès de Mercader (1677: 157-159) tot afegint en nota les variants del *Resumen y relació de la vida y prodigis del religiós, el venerable pare fray Pere Esteve*, una obra escrita en 1760 per Leopold Ignasi Planells, segons consta a la portada de l'única font coneguda, el ms. 255 de la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Reproduït en facsímil per Escartí (2006, vol. 2), aquest manuscrit és un resum i una adaptació al català de l'obra de Mercader.

Casa de Jerusalem a València, la qual cosa el va facultar per a recórrer les terres de l'antic regne valencià per tal de recollir almoines amb destinació a l'alliberament dels Sants Llocs de Terra Santa» (Esteve i Puig, 2005: 11). No hi ha cap mena de dubte que el pare Pere Esteve compongué aquests versos propagandístics amb la intenció de recollir almoines i incitar el poble vers la causa que li havia estat encomanada.

En bon punt i en hora bona és, doncs, un recoble que ha perviscut al llarg dels segles, donant lloc a un ventall de representacions culturals diverses i enriquidores. Pel seu àmbit d'influència, està clarament lligat al cançoner popular, però els primers testimonis que coneixem —dels segles XVI-XVII— foren escrits en bona mesura per poetes cultes i coneguts, que van seguir la moda, ben estesa a l'època, de reelaborar refranys i tonades precedents.

EDICIÓ DE DIVERSES VERSIONS I DESCRIPCIÓ BIBLIOGRÀFICA DELS RESPECTIUS TESTIMONIS

Al llarg d'aquestes pàgines hem anat apuntant l'existència de diverses versions que editarem al final de l'article. Presentarem ara una breu descripció dels testimonis que prenem com a base de la nostra transcripció, tot afegint els criteris d'edició que hi apliquem. Cada imprès o manuscrit duu una sigla que reprendrem més endavant, a l'edició de cada poema, per a identificar el testimoni base. Descriurem el contingut de cada cas tot transcrivint diplomàticament el text i resolent les abreviatures en cursiva. El primer vers de cada composició va precedir d'una fletxa, i entre claudàtors es marca qualsevol altra informació afegida. Per a les fonts que disposen el text a doble columna, s'indiquen de la següent manera els passatges impresos a línia tirada ocupant les dues columnes: 1^{ra-rb}, 4^{va-vb}. En canvi, si alludim als f. 1ra-1rb i 4va-4vb, estem donant a entendre que el text en qüestió és a doble columna. La primera font a la qual ens referirem és un plec solt amb una nadala atribuïda a Joan Timoneda, reproduït en facsímil per Bleucia (1976: 193-196, núm. 24):

A

[F. 1^{ra-rb}] ¶ El Pater noster glosado sobre la salutacion | del Arcangel sant Gabriel a nuestra señora / glosado | por Juan Timoneda. Es obra muy sentida y | de nuevo estilo. Con dos chançonetas pa | ra cantar la noche de Naudidad. | [*Orla de quatre peces al voltant d'un gravat que representa l'Anunciació i l'Encarnació*] | [F. 1ra-2rb] → ¶ Consiente virgen que quadre | [F. 2va-2vb] ¶ Canço de bon punt | y en hora bona per a nadal. | → ¶ Huy es nat lo redentor | [F. 2vb] ¶ Altres pera la nit | de Nadal al to de que farem | del pobre Juan. | → ¶ Alegrauuos pare Adam [*expl.*, f. 2vb] Fin.

Entre els bibliògrafs que han descrit aquest exemplar, podem esmentar Martí Grajales (1927: 448, núm. XX), Ribelles (1929: II, 591, núm. 1132-1133), Delgado Barnés (1959: 50, núm. 81) i Rodríguez-Moñino (1997: 490, núm. 561; 1970: 353, núm. 561). Aquest darrer bibliògraf situa la seva impressió a València entre 1540 i 1550, cronologia que nosaltres no compartim plenament per una sèrie de raons que exposarem tot seguit. Per una banda, tal com indiquem en Mahiques / Rovira (2013b: 159-162), hem trobat les ma-

teixes peces verticals de l'orla, amb una representació de sirenes i ornaments vegetals, en diverses edicions estampades entre els anys 1546-1563 per Joan Navarro, raó per la qual nosaltres assignem A a aquest impressor. Per altra banda, el gravat de la portada es troba si més no en altres llibres impresos a València durant el primer terç del segle XVI.¹¹ Ara bé, com que gran part dels plecs solts impresos per Navarro sortiren pels volts de l'any 1560 i des del punt de vista tipogràfic són de característiques semblants a A, considerem aquesta data com el punt de referència més aconsellable per a la seva datació aproximada. Aquesta cronologia concorda amb bona part de la producció literària que devem a Joan Timoneda.

D'Onofre Almudèver, «Puix lo Fill de Déu és nat», es troba en un plec que ocupa els f. 15-18, numerats a llapis, del volum [I L 1402] de la Biblioteca Comunale Augusta de Perugia. Hem reproduït la portada d'aquest plec a Mahiques / Rovira (2013c: 442). Presentada en el seu conjunt per Infantes (2012; 2013), aquesta miscel·lània conté quaranta-quatre exemplars diferents de plecs solts impresos ben probablement entre 1552 i 1563, un d'ells a Salamanca i tota la resta a Conca i València.¹² Curiosament, el poema d'Onofre Almudèver forma part d'un plec solt atribuïble a la tipografia conquesta de Juan de Cánova vers l'any 1558. Es tractaria, doncs, de l'únic text en català de la col·lecció de Perugia que no hauria estat imprès a València.

B

[F. 1^{ra-rb}] [*Orla de diverses peces al voltant de les rúbriques que precedeixen el primer poema*] Siguen se quatro obras compuestas | por Nofre Almodeuar. | [F. 1ra] ¶ La primera es vn chiste sa | cado ala letra sobre el euan | gelio dela Samaritana. | ¶ La segunda. El chiste de | la Chananea. | ¶ La tercera. Unas coplas | al tono de, Madre mia | dexedesme. | [F. 1rb] ¶ La quarta. Unas coplas | a nuestra señora, que di | zen, En bon punt, y en | bon hora. | ¶ Y vn romance dela Resur | rection. | Otro romance de otro | autor. | [F. 1ra-2vb] → ¶ Christo dios y hombre perfecto [F. 2vb-3ra] ¶ Comiença el chiste | dela Cananea. | → ¶ En las partes de Sydon | [F. 3rb-3va] Coplas hechas al to- | no de Cauallero dexedes | me; por buen | estilo. | → ¶ Madre mia dexedesme | [F. 3va-4ra] ¶ Cobles dela mare | de Deu al to de en bon | punt y en bon hora. | → ¶ Puix lo fill de Deu es nat | [F. 4rb-4va] ¶ Romance de la glo | riosa resurreccion de nue= | stro señor Jesu Christo. | → Venid venid o christianos | [F. 4va-4vb] Romance del comen- | dador Auila. | → ¶ Dormiendo yua el señor | [*expl.*, f. 4vb] Fin. [F. 4^{va-vb}] Impresso en Cuenca.

Passarem ara a la descripció de dues edicions barcelonines, l'una de 1589 i l'altra de 1591. La primera d'ambdues és un plec que coneixem gràcies a un exemplar de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona [B/1589-8 (op.) 1]. Té dos folis no numerats, sense signatures ni reclams. Tot i que aquest plec ha estat reproduït en facsímil per Amades / Colomines (1946: 12-13, núm. V) i l'han descrit Askins (1986: 411, núm. IV) i Rodríguez-Moñino (1997: 623-624, núm. 768.5), no en coneixem cap transcripció moderna.

11. Cf. *Epistolas de sant Hieronimo*, València, Jorge Costilla, 1526, f. v^{rb}; i també en un plec solt de dos folis datat de 1535: «Cobles nouament empri | mides dela salutacio de nostra senyora | Any. M.D.xxxv.». Hem consultat les reproduccions digitals dels exemplars [BH Z-06/073] i [BH CF/4(7)] de la Biblioteca de la Universitat de València.

12. Nosaltres també hem dedicat diversos estudis a aquesta col·lecció de Perugia, com, per exemple, Mahiques / Rovira (2013a; 2013b; 2013c) i Rovira / Mahiques (2013).

C

[F. 1^{ra-rb}] Cobles en llahor de la glo- | riosa Verge y martyr sancta Eularia. | [*Orla de diverses peces al voltant d'un gravat que representa santa Eulàlia llegint un llibre devot agafat de les dues mans, amb una palma a la mà esquerra i al costat una creu en aspa*] | [F. 1^{ra-2rb}] → D2Jgna sou de Barcelona | gran patrona [F. 2^{ra-rb-2va}] Otra cancion por desecha, al tono de en buen | punto y en buen hora. | 2ra → Vos subays virgen señora | y en buen punto y en buen hora. [F. 2^{va-2vb}] Otras contrahechas alo spi | ritual que dizen. Lo que que- | da es lo seguro: que lo que co | migo va desseando morira. | → Lo del cielo es lo seguro | que lo quel mundo nos da [*expl.*, f. 2^{va-vb}] Jmpressas en Barcelona en casa de Hubert Go- | tard. Año de mil y quinientos | ochenta y nueue.

Per les seves dimensions, els plecs poètics que fins ara hem descrit són *in quarto*. L'edició barcelonina de 1591 és el *Cancionero de Nuestra Señora*, que hem consultat a la Biblioteca de Catalunya [6-VI-16]. Es tracta d'un petit volum amb la següent foliació impresa: [1]-84. Incorpora reclams i set quaderns de dotze folis amb signatures alfanumèriques, i es veuen algunes llacunes al marge exterior dels seus darrers folis. Rodríguez-Moñino (1973: II, 221-225) ha descrit aquest cançoner, i Pérez Gómez (1952) el transcriu en la seva integritat. El poema que editarem, «Que no es no, que ya no es nada», es troba als f. 15^v-16^r, i té un refrany en castellà que ha estat inclòs per Frenk (2003: I, 1031, núm. 1515) en el seu corpus de l'antiga lírica popular hispànica.

D

[F. 1^r] CANCIO- | NERO DE NVE | stra Señora: en el qual | ay muy buenos Romances, | Canciones y Villanci- | cos. Ahora nueuamen- | te añadido. | [*Gravat sobre el naixement de l'Infant Jesús*] | IMPRESSO EN BAR- | celona, con licencia del Ordinario, | en casa de la viuda de Hubert | Gotart. Año 1591. [*expl.*, f. 84^v] [...]presso el presente Can | [...]jo en la insigne ciudad | [...]elona en casa dela biu | [...] Gotart, año de nue- | stro Señor de 1591.

[F. 15^v] OTRAS AL TONO DE | en bon punt, y en bon ora. | → Que no es no, que ya no es nada | que no es no, que no vale nada [*expl.*, f. 16^r] de su casa desdichada | que no es no, que no vale nada

Inèdit és un altre poema que publicarem tot seguit i que coneixem a través d'un testimoni autògraf copiat al f. 25^{r-v} del ms. 1723 de la Biblioteca de Catalunya. Ens referim a «No sé què serà de mi» de Galceran Durall. El manuscrit és un llibre de notes disperses i comptes escrits entre els anys 1564-1580. L'amanuense, el mateix Galceran Durall, copia poemes propis. Té molts folis malmesos a causa de l'òxid de la tinta utilitzada, raó per la qual fou restaurat ja fa alguns anys. Amb numeració a llapis apareixen els f. 1-60, als quals cal afegir tres folis de guarda a l'inici més altres tres al final. Del contingut d'aquest volum, en donen compte Duran (1998: 284-288) i *MCEM* (2013, núm. 211).

E

Biblioteca de Catalunya, ms. 1723

[F. 1^r] Fas memoria que en lo prj | ncjpy de aquest any 1564 | so es lo prjmer de gener me | trobj en la basa deujt liuras [*expl.*, f. 59^v «Les cobbles que meu pregat»] sino de molts bons mjnons | jx de sert de aquex contar [?] | ix de assj a no faltar

[F. 25^r] Altras a vna senyora seruia me tractaua mal es glo l sa de j en bon punt j en bona orra l → no se que serra de mj l ab aquesta ma senyora [expl., f. 25^v] ser de mort [?] tal causadora l j en bon punt j en bona orra

També publicarem una versió de l'*Alegria de sant Josep* copiada de mà d'Anton Serra i Planas (1808-1875) al ms. 2802 de la Biblioteca de Catalunya, descrit per Garolera / Soberanas (1986). Aquest volum té quatre fulls de guarda a l'inici, i ha estat foliat a llapis segons els següents guarismes: 1-234. De tota manera, els f. 1-4 són en realitat diverses notes de l'esmentat amanuense i compilador copiades en fulls de dimensions més reduïdes que les del cos del volum. A més, el f. 229 és en blanc, mentre que als f. 230-234 es llegeixen algunes notes posteriors de caràcter bibliogràfic, referents sobretot al contingut del volum.

F

Biblioteca de Catalunya, ms. 2802

[F. 5^{ra-1b}] Colleccio de Poesias Catalanas dividida per entre- l gas. entrega primera l Prolech l [F. 5ra] → Casi al fi de tos dias l The diras lector amat l Per que te has determinat l A escriurer estas folias? [expl., f. 228va] Temps ha que no habia escrit l Peraque estaba ocupat l Es la causa que tardat l Y no peresa u olvit l Ad mayorem Dei Gloriam

[F. 47^{va-vb}] Per lo ofortori. Aqui va una canso Vella que solia cantar la Mare Q. G. G. l [F. 47va] Estrivillo l → Ara bon punt l Ara bon punt y enhora bona l Reyna del cel y Emperadora l Sant Joseph y la Mare de Deu l Feyan compañía bona [expl., f. 47vb] Quan nos anaba bressant l Per fernos calla una estona. l Ara bon punt l Ara bon punt l Y en hora bona l Reyna del cel y Emperadora

També publicarem, prenent com a base el text aplegat per Aguiló (1888), una refundició de les cançons *Alegria de sant Josep* i *El moliner*.

Ens hem de referir, finalment, als criteris d'edició. Resolem les abreviatures, marquem entre claudàtors qualsevol afegit i regularitzem segons els usos moderns les alternances entre *ij* i *u/v*, la separació de paraules i la combinació de majúscules i minúscules. Hem fet servir les actuals normes ortogràfiques d'accentuació, dièresi, guionets i apòstrofs. Hem marcat amb un punt volat les elisions que avui no tenen representació gràfica. Cada edició va acompanyada de la referència, segons les sigles alfabètiques que acabem d'establir, al testimoni que es pren com a base. Segueix, sempre que s'escaigui, un petit aparat crític on s'indiquen algunes esmenes o lectures conjeturals. Marquem els salts de pàgina i de columna, afegint la referència al foli i a la columna, fins i tot quan els originals ometen la foliació. Apliquem aquests mateixos criteris tant a les obres catalanes com a les castellanes.

[1]

Testimoni base: A, f. [2va-2vb]

Cançó de «En bon punt y en hora bona» per a Nadal

Huy és nat lo redentor, huy és nat y huy se abona per pagar lo que Adam féu y Eva, la primera dona, <i>y en bon punt y en hora bona.</i>	5	y una mula a l'altra espona, <i>en bon punt y en hora bona.</i>	25
En Belem lo trobareu ab sa mare, que l'encona. Maria és son propi nom, Maria, que al món corona <i>en bon punt y en hora bona.</i>	10	Allí·ls àngels són baxats de aquella divinal trona. Cada hu en son estrument ab veus altes canta y sona <i>en bon punt y en hora bona.</i> ^{l2vb}	30
Los àngels, si aveu sentit, han cantat per bona estona: —Huy la glòria és en los cels y en la terra pau se dóna <i>en bon punt y en bona hora.—</i>	15	Allí·stan los pastorets; allí·stan, que tot resona lo portal en ses cançons, que a concert casquí s'entona <i>en bon punt y en hora bona.</i>	35
Y en un pesebre Jesús està plorant y raona, a la una part un bou		La hu porta un corderet, l'altre li porta una fona, l'altre li porta un chiuilet y una fogaça redona <i>en bon punt y en hora bona.</i>	40

[2]

Testimoni base: B, f. [3va-4ra]

Aparat crític: **47** sonora] fonora || **56** per a] para

Cobles de la Mare de Déu al to de «En bon punt i en bona hora»

<i>Puix lo Fill de Déu es nat, tota tristor vaja fora en bon punt y en bon-hora.</i>		que les ànimes divora, puix ja·ls àngels criden pau ab dolç cant sens via fora, <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	10
Una verge l'à parit, <i>tota pulchra y decora,</i> ^{l3vb}	5	Ja pot dir lo peccador, que·stava de gràcia fora: —Valeu·nos, Mare de Déu, quant la nostr·ànima plora, <i>en bon punt y en bon-hora.—</i>	15

Aterrarr·s' à Llucifer,

Alegren-se los chrestians; alegren-se, que ja és hora; confesse'l tot l'univers, los heretges y gent mora, <i>en bont punt, en bon-hora.</i>	20	per matar al qui-ns divora, <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	
A la Verge reclamem, clara y rutilant aurora, qu-ella totstamps sol valer a qualsevol que la implora <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	25	Donchs, puix lo peccat és mort que del cel nos desafora, donem tots gràcies a Déu, ab alta veu y sonora, <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	45
Ella és lo medi y fel que les penes nos afora, la que per als peccadors ^{l4ra} tostemps gràcies athresora <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	30	Pura Verge sens peccat, vostra veu l'infern atrona, donau-nos lo que-ns llevà aquella primera dona, <i>en bon punt y en hora bona.</i>	50
Señora, Mare de Déu, vostre poder qui l'ignora? Alcançau-nos vós perdó de la culpa que-ns acora, <i>en bon punt y en bon-hora.</i>	35	Y puix Déu Home-ns donàs tal que los inferns atrona, ohiu-nos per a valer la veu que plorant s'entona, <i>y en bon punt y en hora bona.</i>	55
No regne jamás tristor, que les ànimes desflora, puix que Déu és home fet	40	Maria, mare molt clement, lo vostre nom molt cert sona; llevau lo núvol escur que la nostra ànima trona, <i>y en bon punt y en hora bona.</i>	60

[3]

Testimoni base: C, f. [2^{ra-rb}-2va]

Aparat crític: 7 punto] punt ll 15 a] y a

Otra canción por desecha al tono de «En buen punto y en buen-hora» ^{l2ra}

<i>Vos subáys, Virgen señora, y en buen punto y en buen-hora.</i>		Subid ya, reyna sagrada, pues subís acompañada y por reyna coronada de la mano superiora, <i>y en buen punto y en buen-hora.</i> ^{l2rb}	10
Quando Dios subió del suelo, baxaron con gran consuelo todas las cortes del cielo, y por vos, Señora, agora, <i>y en buen punto y en buen-hora.</i>	5	Subid ya, Virgen y madre, y, porque más título os quadre, a la diestra de Dios Padre	15

assentáros héys, Señora, <i>y en buen punto y en buen-hora.</i>		es de alta preminencia; ^{12va} subid, que vuestra presencia los siete planetas dora, <i>y en buen punto y en buen-hora.</i>	25
Subid al trono mayor; pues tenemos con amor a Dios por emperador, seréys vos emperadora <i>y en buen punto y en buen-hora.</i>	20	Subid sobre sol y luna, pues qual vos no fue ninguna. En fin, que soys sola una que todo el mundo enamora, <i>y en buen punto y en buen-hora.</i> ¹¹⁶⁵	30
Subid, que vuestra excelencia			

[4]

Testimoni base: *D*, f. 15^v-16^r

Aparat crític: **20** furia] futia

Otras al tono de «En bon punt i en bon-hora»

<i>Que no es no, que ya no es nada; que no es no, que no vale nada.</i>		y tomó en ella posada, y de allí vence al demonio con su potencia increada. <i>Que no es no, que no vale nada.</i>	15
El malo de Lucifer no tiene mando ni nada, que le han quitado el mando en esta noche sagrada. <i>Que no es no, que no vale nada.</i>	5	Vaya, vaya Lucifer; escóndase en su morada. Ya está la furia infernal temerosa, acobardada. <i>Que no es no, que no vale nada.</i>	20
Un niño recién nacido en una pobre posada de una virgen galilea, de quien él fue enamorada. <i>Que no es no, que no vale nada.</i>	10	Pues que este pequeño infante triunfará en esta jornada y le quebrará las puertas de su casa desdichada. <i>Que no es no, que no vale nada.</i>	25
Vino del cielo a la tierra			

[5]

Testimoni base: E, f. 25^r-25^v

Aparat crític: *Tots els fragments marcats entre claudàtors són il·legibles a causa de la corrosió de la tinta.* 4 jo... forra] *Corregit damunt de la línia:* me ne vex mes fora || 9 a dor vuy] *Fragment de difícil lectura i interpretació.* La nosta lectura conjectural és: ad[.]r vuy || 44 mort] *Lectura conjectural:* [.]ort

Altras. A una senyora servia; me tractava mal. És glosa de «I en bon punt i en bona orra»

No sé que serrà de mi ab aquesta ma senyora. Quant li prec ser més amich, lavòs jo més ne só forra, <i>i en bon punt i en bona orra.</i>	5	de dir que sou ma senyora, <i>i en bon punt i en bona ora.</i>	25
C. Si per sert vinch a voler [...]m sia a mi bona, per lo que me satisfà a dor vuy no y trop meyorra, <i>i en bon punt i en bona orra.</i> ^{125v}	10	C. Mentre que jo serré viu, no dexaré la tal obra, ni serrà ma voluntat a vós falsa ni traydora, <i>i en bon punt i en bona ora.</i>	30
C. Una·m porta en lo cor, altra és la que raona. Fa de mi tot so que vol... No gos dir jo altra cosa, <i>i en bon punt i en bona orra.</i>	15	C. Som jo de vós tant content; no tinch res per cosa bona: a l'amich per enemich si·m gosàs dir altra cosa, <i>i en bon punt i en orra bona.</i>	35
C. Vax d'un mal en altre mal no trobant en res milora. Lo que pens m'à de curar vex a lo ànim pijora, <i>i en bon punt i en bona ora.</i>	20	C. Tot som a vostre manar per més no vulau, senyora, la mort per vós jo [...] passar. Aquesta serrà [ma] corona, <i>i en bon punt i en bona orra.</i>	40
C. Per a més poder tractar-me mal, anima's cada orra... Que may me fasen dexar		C. Mes mirau que·n aquest món no y dexàs tan ruyn cosa que no puga sens mentir ser de mort tal causadora, <i>i en bon punt i en bona orra.</i>	45

[6]

Testimoni base: *F*, f. 47va-47vb

Aparat crític: **ant. 1** quae gloriam gaudeat] Q. G. G || **23** calssa] classa

Per lo ofertori aquí va una cansó vella que solia cantar la mare, quae gloriam gaudeat^{l47va}

<i>Estrivillo</i>		Sant Joseph se posa a ballà	
<i>Ara bon punt,</i>		ab jupa y calssa closa. ^{l47vb}	
<i>ara bon punt y en hora bona,</i>		—Esposa si voleu ballà,	
<i>reyna del cel y emperadora!</i>		jo vo-n ballaré una estona.	25
Sant Joseph y la Mare de Déu		—No, per cert, espòs Joseph,	
feyan companyia bona.	5	no-m parleu de aqueixas cosas.	
Se n'anaren a Betlem,		Las donas quant han parit	
que la nit ja estava closa.		no van gaire delitosas.—	
No troban hostel ningun.		Ja baixan tots los pastors	30
Tot era ple de gent noble,		ab gran música que sonan.	
sinó una barraqueta	10	Lo un ne sona lo tible,	
feta de jonchs y de boga.		lo altre sona la biola,	
Cuant varen descabalcà,		lo altre sona al biolí.	
an terra als va càurer l'olla.		Tot això és música bona.	35
Sant Josep ab la altre mà		Axí u ssolia cantar,	
va tomar la cobertora.	15	mare, la nostra patrona	
Sant Joseph va cercar foch,		quan nos anaba bressant	
va cercar foch y no-n troba.		per fer-nos callà una estona.	
Quan torna de cercà foch,		<i>Ara bon punt,</i>	40
j·à parit la sua esposa.		<i>Ara bon punt y en hora bona,</i>	
N'è parit un infantó,	20	<i>reyna del cel y emperadora!</i>	
un infant com una rosa.			

[7]

Testimoni base: Aguiló (1888: 366)

Matinet me'n llevo jo,		—Què cercau vos per ací,	
matinet a la bona hora,		què cercau en aquesta hora?	
<i>en bon punt y en bon-hora,</i>		—Vaig cercant un moliner	
<i>ay, en bon punt!</i>		que molga de tota cosa,	10
Carreguí-ls pecats al coll	5	que molga los meus pecats,	
y a Betlem me n'aní sola.		jo qui som tan pecadora.—	

A Betlem veig tres pastors que se n'entran a una cova.		que la música n'és bona.	50
Jo me n'hi entro darrera ells, trobo un vell y una senyora.	15	—No, per cert, lo meu espòs, encara no fa set hores que he tingut lo bell Infant; no sé pas com lo condorma.	
Lo vellet se'n diu Joseph, Maria se'n diu l'esposa; y al bell mitg de tots dosets, un infant com una rosa.	20	Joseph —Maria li diu—, sembla que us heu tornat jove. —Maria, bé és d'alegrar; vuy és nat lo rey de Glòria.—	55
Tot nu, no plora de fret; per los nostres pecats plora. Tres pastors hi han entrat per dar-los la enhorabona:		Ja s'és aturat lo ball; els pastorets ja no sonan. Sant Joseph se'm gira y diu: —Què cercau per ací, dona?	60
lo un sona·l violí, l'altre sona la viola, l'altre sona un esturment que n'ha vengut de Mallorca.	25	—Jo cercava un moliner que molgués de tota cosa, que molgués los meus pecats, jo qui som tan pecadora; y ací dintre l'he trobat, dins aquesta santa cova. Moliner, bon moliner, vós qui moleu tota cosa, vullau moldre los pecats de mi, trista pecadora.	65
—Verge, si voleu ballar, l'Infant vos tindrè una estona. —Ballau vós, espòs Joseph; jo no vaig tan delitosa.—	30	—Tornau, la dona, tornau, que ara estan picant la mola; tornau lo Divendres Sant, en haver tocat una hora. Trobareu Jesús en creu, clavada al cap la corona. La creu ne serà·l rodet, y la corona la mola. L'aygua per fer-la rodar serà la sanch preciosa. La farina que·s moldrà seran los pecats dels hòmens. Tornau lo Divendres Sant; tornau penedida, dona; trobareu Jesús en creu, cubert de sanch redemptora.	70
Joseph se posa a ballar ab sa jupa y calça closa, y ella canta una cançó perquè·l bon Jesús no plore:	35		
—Calla, calla —diu—, fillet, ja te'n cosiré una cota; no serà de seda, no, ni tampoch de rica roba, sinó d'un troç de drap bru per anar-ne com a pobre. Calla, calla,·l meu fillet, ja te donaré una coca. Sant Josep serà·l forner, santa Anna la pastadora.	40		75
	45		80
—Veni, veniu a ballar, Maria, la dolça esposa; ballau, ballau un xiquet,			85

A l'un costat sant Johan, a l'altre Nostra Senyora y a baix santa Magdalena, que sos peus sagrats adora.—	90	Confessem tots los pecats com va fer aquella dona, que axí alcançarem el cel ab Jesús, rey de la Glòria.	95
--	----	---	----

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AGUILÓ, Marià (comp.) (1873-1900): *Cançoner de les obretes en nostre lengua materna mes divulgades durant los segles XIV, XV e XVI, recullit e ordenat per Marian Aguilo y Fuster*. Barcelona: Alvar Verdaguer. [Volum no numerat, format a partir de diversos plecs]
- AGUILÓ, Marià (comp.) (1888): «Nadal. Cançó popular». *La ilustració catalana*. Vol. 25, 25.XII.1888, p. 366.
- AMADES, Joan (1947): *Bibliografia de la cançó popular de Nadal*. Barcelona: sense indicació d'editor.
- AMADES, Joan (1949): *Les cent millors cançons de Nadal*. Barcelona: Selecta.
- AMADES, Joan (1951): *Folklore de Catalunya. Cançoner: cançons – refranys – endevinalles*. Barcelona: Selecta.
- AMADES, Joan (2004): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Joan Tomàs i Joan Amades pel Baix Llobregat i altres terres, del 10 d'agost al 30 de setembre de 1931, per comanda de l'obra del "Cançoner popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum XIV. Memòries de missions de recerca per Palmiera Jaquetti, Enric d'Aoust, Joan Amades. A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 267-396.
- AMADES, Joan / COLOMINES, Josep (1946): *Els goigs. Volum primer*. Barcelona: Orbis.
- ANGLÈS, Higiní (1920): «Melodies populars de Nadal». *Vida cristiana. Publicació periòdica per temps litúrgics*. Vol. VIII, núm. 54, p. 79-86.
- ASKINS, Arthur L.-F. (1986): «Cinco pliegos poéticos no descritos del siglo XVI». *Anuario de Letras*. Vol. 24, p. 407-412.
- BARBERÀ, Josep / Bohigas, Pere (1929): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per el mestre Josep Barberà i en Pere Bohigas, doctor en filosofia i lletres, a Cervera i pobles de la rodalia, del 23 d'agost al 9 de setembre de 1924, per comanda de l'obra del "Cançoner popular de Catalunya"». *Materials. Volum III. Memòries de missions de recerca. Crònica per Just Sansalvador i Cortès, Barberà - Bohigas, Joan Tomàs, Baltasar Samper, Joan Puntí i Colléll, prev.* Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, vda. Romaguera, p. 89-178.
- BARBERÀ, Josep / BOHIGAS, Pere (1996): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Josep Barberà i Pere Bohigas a la comarca del Vallès del 23 al 28 de juliol de 1924, del 9 a l'11 d'agost de 1925 i del 15 al 21 de setembre de 1925 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del*

- Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum VI. Memòries de missions de recerca per Josep Barberà-Pere Bohigas; Joan Tomàs; Palmira Jaquetti-Maria Carbó; Joan Tomàs-Antoni Bonell; Baltasar Samper-Josep M. Casas Homs. A cura de Josep Massot i Muntaner.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 19-78.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur (2006): *Obra completa. Volum I: Cicle de la terra natal I.* Valls: Cossetània.
- BLECUA, José Manuel (1976): *Pliegos poéticos del s. XVI de la Biblioteca de Cataluña.* Madrid: Joyas Bibliográficas.
- BOHIGAS, Pere (1983): *Cançoner popular català. Tria, pròleg i notes per Pere Bohigas. Volum II.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BRIZ, Francesc Pelai (1871): *Cansons de la terra. Cants populars catalans. Volum ters.* Barcelona: Alvar Verdaguer.
- BRIZ, Francesc Pelai (1877): *Cansons de la terra. Cants populars catalans. Col·lecció premiada en las exposicions de Viena (1873) y de Filadelfia (1876). Volum cinque.* Barcelona; París: Alvar Verdaguer; Maisonneuve y C.^a.
- CAPMANY, Aureli (1980): *Cançoner popular. Cançons catalanes aplegades per Aureli Capmany. Presentació de Maria-Aurèlia Capmany i Jaume Vidal Alcover. Facsímil de l'edició apareguda entre el 1901 i el 1913.* Barcelona: Ketres.
- DELGADO BARNÉS, Pilar (1959): «Contribución a la bibliografía de Juan de Timoneda». *Revista de Literatura.* Vol. 16, núm. 31-32, p. 24-56.
- DURAN, Eulàlia (dir.) (1998): *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620). Vol. I.* Barcelona: Arxiu històric i Biblioteca de Catalunya. Direcció: Eulàlia Duran. Compilació a cura de M. del Mar Batlle, Eulàlia Miralles, Maria Toldrà, Joan Tres. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (2006): *La vida del pare Pere, de Leopold Ignasi Planells (1760).* 3 vol. Dénia: Parròquia de l'Assumpció.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (2007): «Notícia de la Vida del pare Pere Esteve, de Leopold Ignasi Planells (1760)». *El (re)descobrimet de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran. Edició a cura d'Eulàlia Miralles i Josep Solervicens, amb la col·laboració d'Antoni Lluís Moll, Maria Toldrà i Anna M. Villalonga.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Universitat de Barcelona, p. 253-271.
- ESCARTÍ, Vicent Josep (2009): «Pere Esteve (1582-1658): predicador i poeta». *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85). Edició a cura de Gabriel Sansano i Pep Valsalobre.* Girona: Documenta Universitaria, p. 35-68.
- ESPINAL, M. Teresa (2004): *Diccionari de sinònims i frases fetes.* Barcelona; València: Universitat Autònoma de Barcelona; Publicacions de la Universitat de València; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ESTEVE I PUIG, Pere (2005): *Escrits valencians. A cura de Vicent Josep Escartí.* València: Institució Alfons el Magnànim.
- FERRER, Francesc (1989): *Obra completa. A cura de Jaume Auferil.* Barcelona: Barcino.
- FRENK, Margit (2003): *Nuevo corpus de la antigua lírica popular hispánica (siglos XV a XVII).* 2 vol. México: Universidad Nacional de México; Colegio de México; Fondo de Cultura Económica.

- GAROLERA, Narcís / SOBERANAS, Amadeu J. (1986): «Un cançoner manuscrit de mitjan segle XIX». *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras. Volum I. A cura de Lola Badia i de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 409-432.
- GEIS, Camil (1930): *Nou aplec de velles nades*. Barcelona: Edicions Iuventus.
- GINARD BAUÇÀ, Rafel (1975): *Cançoner popular de Mallorca replegat i ordenat, amb nombroses variants, pel P. Rafel Ginard Bauçà, T. O. R. Volum quart, amb introducció per Francesc de B. Moll*. Mallorca: Moll.
- GUASCH, Joan (1910): *Cançons populars catalanes recullides per en Joan Guasch*. Barcelona: sense indicació d'editor.
- IGLESIAS, Alejandro Luis (1996): «Notas a un cancionero poco conocido del Museo Lázaro Galdiano. Van añadidas en este artículo algunas precisiones sobre *Henares de agua clara enriquecido*, soneto en memoria de Cipriano de la Huerga». *Humanismo y Císter. Actas de I Congreso Nacional de Humanistas Españoles. Editadas por Francisco R. de Pascual, oco., con la colaboración de J. Paniagua Pérez y J.F. Domínguez Domínguez; bajo la dirección de Gaspar Morocho Gayo*. León: Universidad de León, p. 249-261.
- INFANTES, Víctor (2012): «Nuevas de poesía áurea. Cuarenta y dos pliegos poéticos desconocidos del siglo XVI, más dos en prosa». *Hibris. Revista de Bibliofilia*. Núm. 67-68, p. 39-45.
- INFANTES, Víctor (2013): «Una cuarentena poética desconocida. Los pliegos sueltos del siglo XVI de la Biblioteca Comunale Augusta de Perugia». *Criticón*. Vol. 117, p. 29-63.
- JAMBOU, Louis (1983): «La capilla de música de la catedral de Sigüenza en el siglo XVI. Ordenación del tiempo musical litúrgico: del Renacimiento al Barroco». *Revista de musicología*, Vol. 6, núm. 1-2 [Homenaje a Samuel Rubio], p. 271-298.
- JAQUETTI, Palmira (1997): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Maria Carbó al Pallars i Conca de Tremp del 2 de juliol al 2 de setembre de 1926 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum VII. Memòries de missions de recerca per Palmira Jaquetti; Baltasar Samper – Ramon Morey; Palmira Jaquetti – Enric d'Aoust. A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-136.
- JAQUETTI, Palmira (2001): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Enric D'Aoust a Ribagorça del 29 de juny al 4 de setembre de 1929 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum XI. Memòria de missió de recerca per Palmira Jaquetti. A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-323.
- JAQUETTI D'AOUST, Palmira (2002): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Palmira Jaquetti i Enric d'Aoust a l'Escala, del 24 al 30 de desembre de 1929, per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum XII. Memòries de missions de recerca per Joan Tomàs – Joan Amades; Palmira Jaquetti. A*

- cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 195-241.
- LLOMPART, Gabriel (1969): «“El molinet”. Aspectos religiosos de un popular romance mallorquín». *Revista de dialectología y tradiciones populares*. Vol. 25, p. 251-272. [Reeditat en: *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa. Miscelánea de estudios, I: El calendario y la jornada. Prólogo de Julio Caro Baroja*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta, 1982, p. 101-125]
- LLONGUERES, Joan (1928): *Els cants de la Passió. Exhortació poemàtica per a ésser dita i predicada en el temps de la Passió i Setmana Santa*. Barcelona: Hereus de la Vda. Pla.
- LLONGUERES, Joan (1931): *Cançoner popular de Nadal*. Barcelona: Foment de Pietat.
- LLORENS DE SERRA, Sara (1931): *El cançoner de Pineda. 238 cançons populars amb 210 tonades*. Barcelona: Joaquim Horta.
- MAHIQUES CLIMENT, Joan / ROVIRA I CERDÀ, Helena (2013a): «Un pliego atribuible a Juan de Cánova y un plagio de Bartomeu Auledes». *Artífara. Revista de literaturas y lenguas ibéricas y latinoamericanas*. Vol 13. <<http://www.ojs.unito.it/index.php/artifara/issue/view/25>>.
- MAHIQUES CLIMENT, Joan / ROVIRA I CERDÀ, Helena (2013b): «Dos pliegos poéticos con obras devotas de Gaspar Rodríguez». *Verba Hispanica*. Vol 21, p. 151-184.
- MAHIQUES CLIMENT, Joan / ROVIRA I CERDÀ, Helena (2013c): «Siete pliegos impresos en Cuenca por Juan de Cánova». *Studia Aurea. Revista de Literatura Española y Teoría Literaria del Renacimiento y Siglo de Oro*. Vol. 7, p. 417-444. <<http://studi-aurea.com/article/view/v7-mahiques>>.
- MARTÍ GRAJALES, Francisco (1927): *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el reino de Valencia hasta el año 1700*. Madrid: Tip. De la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos».
- MCEM=DURAN, Eulàlia (dir) / TOLDRÀ, Maria (coord.). *MCEM (Base de dades de Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://mcem.iec.cat/>>. Data de consulta: 07.VII.2013.
- MERCADER, Cristóbal (1677): *Vida admirable del siervo de Dios fray Pedro Esteve, predicador apostolico y comissario de Ierusalen, en la santa provincia de S. Francisco de Valencia*. Valencia: Francisco Mestre.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1853): *Observaciones sobre la poesía popular, con muestras de romances catalanes inéditos*. Barcelona: Narciso Ramírez.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1882): *Romancerillo catalan. Canciones tradicionales. Segunda edición, refundida y aumentada*. Barcelona: Álvaro Verdaguer.
- MURGADES, Josep (1985): *Teatre, prosa i poesia del segle XVI*. Barcelona: Edicions 62; Orbis.
- PARÉS I PUNTAS, Anna (1999): *Tots els refranys catalans. Pròleg de Francesc Vallverdú*. Barcelona: Edicions 62.
- PÉREZ GÓMEZ, Antonio (1952): *Cancionero de nuestra Señora en el qual ay muy buenos romances, canciones y villancicos (1591)*. Valencia: Castalia.
- QUEROL I GAVALDÀ, Miquel (1972): *Noves Cançons de Nadal populars, catalanes i valencianes. Harmonització a 4 v. m.* Barcelona: Clivis.

- QUEROL I GAVALDÀ, Miquel (1979): *Cançoners català dels segles XVI-XVIII. Recopilació, transcripció, comentaris i realització de l'acompanyament per Miquel Querol i Gavalvà*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Instituto Español de Musicología).
- RIBELLES COMÍN, José (1929): *Bibliografía de la lengua valenciana. Tomo II (siglo XVI)*. Madrid: Tipografía de la «Revista de Archivos».
- RODRÍGUEZ-MOÑINO, Antonio (1970): *Diccionario bibliográfico de pliegos sueltos poéticos (siglo XVI)*. Madrid: Castalia.
- RODRÍGUEZ-MOÑINO, Antonio (1973): *Manual bibliográfico de cancioneros y romances impresos durante el siglo XVI, por Antonio Rodríguez-Moñino. Coordinado por Arthur L.F. Askins*. 2 vol. Madrid: Castalia.
- RODRÍGUEZ-MOÑINO, Antonio (1997): *Nuevo diccionario bibliográfico de pliegos sueltos poéticos (siglo XVI). Edición corregida y actualizada por Arthur L.-F. Askins y Víctor Infantes*. Madrid: Castalia.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep (1949): *Cançons nadalenques del segle xv*. Barcelona: Barcino.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep (1974): *Poesia popular i literatura. Estudis i textos*. Barcelona: Curial.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep (1999): *Assaigs de literatura valenciana del Renaixement*. Alacant: Universitat d'Alacant; Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- ROVIRA I CERDÀ, Helena / MAHIQUES CLIMENT, Joan (2013): «Un pliego suelto con glosas de romances». *Moderna Språk*. Vol. 107/1, p. 66-88. <<http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/modernasprak/issue/view/348>>.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1960): *Cançoners valencià de Nadal*. València: Editorial Torre.
- TIMONEDA, Joan (1973): *Flor d'enamorats. Introducció de Joan Fuster*. València: Albatros.
- TOMÀS, Joan (1928): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada pel mestre Joan Tomàs i en Bartomeu Llongueres a Girona, Olot, Sant Martí del Clot, Sant Feliu de Pallerols, Rupit, Sant Miquel de Pineda i Amer del dia 2 al 14 d'agost i del 29 d'agost al 7 de desembre de 1923 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum II*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, vda. Romaguera, p. 247-343.
- TOMÀS, Joan (1929): «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada pel mestre Joan Tomàs i en Bartomeu Llongueres a la comarca olotina del dia 8 al 30 d'agost de 1924 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum III. Memòries de missions de recerca. Crònica per Just Sansalvador i Cortès, Barberà - Bohigas, Joan Tomàs, Baltasar Samper, Joan Puntí i Collell, prev.* Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, vda. Romaguera, p.179-290.
- TOMÀS, Joan (2009): «Missió de recerca de cançons a la Casa de Caritat de Barcelona. Tercera etapa (dones). Cançons recollides per Joan Tomàs del 18 de desembre de 1926 al 14 de febrer de 1927». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum XIX. Missions de recerca a la Casa de Caritat de Barcelona, per Joan*

- Tomàs. *A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 145-247.
- TOMÀS, Joan / AMADES, Joan (2002): «Memòria de la missió de recerca de cançons i mú-siques populars realitzada per Joan Tomàs i Joan Amades a la Ribera del Segre, la Segarra, la Ribera del Sió i la Noguera del 17 de juliol al 30 d'agost de 1929 per comanda de l'Obra del "Cançoner Popular de Catalunya"». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum XII. Memòries de missions de recerca per Joan Tomàs – Joan Amades; Palmira Jaquetti. A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-194.
- TOMÀS, Joan / BONELL, Antoni (2011): «Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Selecta de les cançons recollides per Joan Tomàs i per Antoni Bonell en la missió de recerca per la Garrotxa, juliol – agost de 1926». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum XXI. Complementos a l'inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner i a les seves missions, per Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 21-153.
- TOMÀS, Joan / MILLET, Lluís (2010): «Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Missió de recerca de cançons a l'Alt Empordà. Cançons recollides per Joan Tomàs i Lluís M. Millet el juliol-agost de 1927». *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials: volum XX. Missions de recerca per Joan Tomàs-Lluís M. Millet; P. Fouché-M. Fouché; Joan Gols-Xavier Gols; Palmira Jaquetti. A cura de Josep Massot i Muntaner*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-133.
- VERDAGUER, Jacint (2002): *Cançons tradicionals catalanes recollides per Jacint Verdaguier i acompanyades amb enregistrament del GRFO*, ed. Grup de Recerca Folklorica d'Osona i Salvador Rebés. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VERGER, Eduard J. (1983): *Antologia dels poetes valencians. I: Del segle XIV al XVIII. Introducció i selecció d'Eduard J. Verger*. València: Institució Alfons el Magnànim.

RESUM

El refrany *En bon punt i en hora bona*, amb alguna variant que no afecta ni el ritme ni el significat general de l'expressió, es troba sobretot en diverses nades documentades als segles XVI i XIX-XX. Entre les versions aplegades a Catalunya de viva veu, destaquen l'*Alegria de sant Josep* i *El moliner*. Com en alguns testimonis d'aquesta darrera cançó, l'ensalada de Chacón *El molino*, publicada el 1581, no només desenvolupa el motiu del molí místic sinó que també insereix una seqüència cantada en català segons el recoble que estem estudiant. Dos plecs poètics impresos pels volts dels anys 1558-1560 transmeten una nadala de Joan Timoneda («Hui és nat lo redemptor») i una altra d'Onofre Almudèver («Puix lo Fill de Déu és nat»). Si aquests dos autors remetent a la ciutat de València, als anys 1589 i 1591 foren impreses a Barcelona dues obres castellanes anònimes cantades al to d'*En bon punt i en hora bona* i iniciades «Vos subáis, Virgen señora» i «Que no es no, que ya no es nada». Altres poetes que d'una manera o d'altra reprenen el mateix

refrany són Galceran Durall (*doc.* 1539-1594) i el pare Pere Esteve i Puig (1582-1658). A banda de contextualitzar i remarcar les relacions i les diferències de totes aquestes versions, n'editem les que considerem més interessants o de més difícil accés.

MOTS CLAU: Refrany, oralitat, intertextualitat, contrafactura, segle XVI.

ABSTRACT

En bon punt i en hora bona: inclusion of a refrain in modern and contemporary popular Catalan poetry

The Catalan refrain *En bon punt i en hora bona*, with some variants that do not affect either the rhythm or the general meaning of the expression, is mainly documented in various Christmas carols of the sixteenth and nineteenth to twentieth centuries. Among the oral versions collected in Catalonia, the *Alegria de sant Josep* and *El moliner* are particularly noteworthy. As is the case in some other versions of this last song, the *ensalada* entitled *El molino* by Chacón, published in 1581, not only develops the motif of the mystical mill, but also includes lines sung in Catalan, like the refrain we examine here. Two poetic chapbooks printed some time around 1558-1560 include two Catalan carols, the first one by Joan Timoneda («Hui és nat lo redemptor») and the second one by Onofre Almudéver («Puix lo Fill de Déu és nat»). Although these two authors refer to the city of Valencia, there are two anonymous works in Castilian sung to the same tune, printed in Barcelona in 1589 and 1591, whose first lines are «Vos subáis, Virgen señora» and «Que no es no, que ya no es nada». Moreover, Galceran Durall (*doc.* 1539-1594) and Father Pere Esteve i Puig (1582-1658) re-use this refrain in one form or another. Besides contextualizing and underlining the similarities and differences between these versions, we have edited those that we consider most interesting or are the least accessible.

KEY WORDS: proverbs, orality, intertextuality, *contrafactum*, sixteenth century.